

Horace Engdahl: Tal till Jean-Marie Gustave Le Clézio

Talare

Horace Engdahl
Litteraturkritiker

Datum

10 december 2008

Eders Majestäter, Eders Kungliga Högheter, mina damer och herrar!

Vad skall man med personer till i ett litterärt verk? Roland Barthes hävdade att det mest föråldrade bland de litterära konventionerna var egennamnen, dessa Peter och Paul och Anna som aldrig existerat men som vi förväntas ta på allvar och intressera oss för när vi läser romaner. Hans uppfattning stod i samklang med den nya franska romanen som då, för fyrtio år sedan, var i färd med att avskaffa psykologiskt gestaltade karaktärer och förvandla personerna till synvinklar, kameraögon. I ett sådant klimat anträdde Jean-Marie Le Clézio sin litterära bana. Han skriver i sin andra bok *La fièvre* (1965): ”Dikter, noveller och romaner är antikviteter som inte längre lurar någon eller närpå. [...] Det enda som återstår är skriften, skriften som trevar sig fram med sina ord, som söker och beskriver, minutiöst och inträngande, som klamrar sig fast och hänsynslöst bearbetar verkligheten.” (”La poésie, les romans, les nouvelles sont de singulières antiquités qui ne trompent plus personne, ou presque. [...] L’écriture, il ne reste plus que l’écriture, l’écriture seule, qui tâtonne avec ses mots, qui cherche et décrit, avec minutie, avec profondeur, qui s’agrippe, qui travaille la réalité sans complaisance.”) Den unge Le Clézio var inte ensam om att vilja skaka av sig genrerna. Men medan hans kolleger betonade tvivlet på verklighetens gripbarhet, valde han att tro på språkets förbund med materien och kroppen. Debutromanen *Le Procès-verbal*, som gjorde sin författare berömd vid 23 års ålder, blandar bekännelser, parodier, dagboksfragment, upphittade texter, tidningsnotiser, ordlekar och dialoger på ett mentalsjukhus. I dess febriga prosa talar en generation som förlorat tron på hierarkier. Allt som språket fångar ter sig lika värdefullt och lika instabilt. Le Clézios tidiga böcker är en verbal big bang med uppdykande och försvinnande gestalter, hastiga ljusfenomen, oändliga tystnader, glödande materia, ett universum i vardande, som oavbrutet upplöser sina former. Han kunde ha dröjt kvar i prosapoesin och krisskildringen, en arvtagare till Lautréamont och Michaux och Stig Dagerman,

om det inte hade varit för resorna. En flerårig vistelse i Mellanamerika förde honom i kontakt med indiansk kultur, och detta ändrade förutsättningarna för hans författarskap. Han upptäckte det som framsteget hade ställt i skuggan, den förnekade kunskap som inte passade i moderniteten. Han upptäckte att han egentligen var en indian, men en dålig indian. Så småningom skulle han finna en förbindelse mellan denna erfarenhet och sin egen familjs historia, förfädernas utvandring till Mauritius, kampen och friheten vid oceanens rand. Det banade väg för mästerverk som *Révolutions* och *L'Africain*. Årets litteraturpristagare tillhör en civilisationskritisk tradition, som på fransk botten kan ledas tillbaka till Chateaubriand, Bernardin de Saint-Pierre, Diderot, ja, Montaigne. På 1900-talet företrädde den med våldsamt lidelse av Artaud, som Le Clézio följer i sitt umgänge med de gamla mexikanska gudarna. Hans böcker ger ett hedersrum åt säringar som bevarat en förbindelse med ursprunget: zigenare, fiskare, oxdrivare, nomader. Han föredrar människogrupper i ständig rörelse, sådana som lever mitt i våra samhällen utan att tillhöra dem och räddar dem från banalitet. Få författare har så övertygande beskrivit hur motvilligt språk och kulturer dör. Det är en av vår tids oväntade erfarenheter, som inger lika delar hopp och vånda. Historiens avtryck försvinner inte. Vi blir inte mera lika varandra. Det allmänmänniska är hos Le Clézio motsatsen till den internationella servicetyp utan förflutet som uppmuntras att ta form i de västerländska metropolerna. I romanen *Désert* (1980), som innebar en ny vändning i hans verk, företräds utanförskapet av en beduin flicka, som har lämnat sin nordafrikanska hembygd för att söka arbete i Frankrike. Hon är en bild av människan före penningens syndafall. Olärd läser hon tingens språk med osviklig säkerhet. En medfödd fjärrblick, som trotsar tid och rum, sätter henne i förbindelse med sitt folks stora förflutna. Europa ses i romanen med de oönskade invandrarnas ögon och ter sig som ett dödsrike. Den öppna formen i denna bok har blivit typisk för sin författare: en form som ställer skilda platser, tider och diskurser oförmedlat sida vid sida. Romanen har i hans skrivande ingått en förening med reseberättelsen, den analytiska essän, minnesprosan och vittneslitteraturen. Det är en legering stark nog att bära ett medvetande som är öppet för den globala verkligheten och inte bara låtsas vara det för att behärska den. Le Clézio ger oss en franska som har stigit ner från purismens piedestal och genomträngs av medvetandet om andra språk. Och egennamnen, personerna? I en starkt personlig essä om filmkonsten, publicerad härom året, beskriver Le Clézio hur Jean Vigo utvidgade filmens formspråk genom att flytta fokus från individerna till det de ser och upplever. På motsvarande sätt tycks de fiktiva gestalterna finna nåd i Le Clézios skrivande när de inte uppträder för att vi skall

fördjupa oss i deras intriger utan för att vi skall se med deras ögon. Le Clézios fantasi livnär sig på de utforskade regioner där rädslan och extasen uppstår, oskiljaktiga från varandra. Det kan tyckas förvånande att man vill kalla honom en ljus författare, med tanke på det betydande inslaget av kolonial skövling, borgerlig instängdhet och social orättvisa i hans tematik. Ändå är det så. Jordens lyster, solen, havet och de öppna vidderna, uppbrottets outplånliga frihetskänsla är motkraften som uppväger sorgen över den väg som vår civilisation har tagit. Herr pristagare, käre Jean-Marie Le Clézio! Ert verk är en vandrings saga, ni själv en världsnomad. Ni har i skriften funnit en port mot äventyret, inte som eskapism utan som hunger efter det okända. Ni har, efter en lång era då de högsta uttrycksformerna föreföll reserverade för dystopiska erfarenheter, återgett litteraturen dess förmåga att bejaka världen. Jag vill framföra Svenska Akademiens varma lyckönskningar, när jag nu ber er att motta Nobelpriset i litteratur ur Hans Majestät Konungens hand.

Taggar

2000-tal, 2008, Författare, Hyllningstal, Man, Nobelpriset, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/horace-engdahl-tal-till-jean-marie-gustave-le-clezio>